
AUTOPORTRET S MAGAREĆIM UŠIMA

NENAD VELIČKOVIĆ

Pisci (a Veličkovića drže za takvog) na to pristaju: putovanja plaćaju putopisima. Putuješ, recimo, sedam dana po Makedoniji, i onda o tome napišeš sedam stranica. Ništa lakše. Pustiš da prođe neko vrijeme, da zaboraviš drečavo i nebitno, zažmiriš, pred tobom su vinogradi, manastiri, freske, jezera, sunce, plavetnilo, čuješ cvrčke, i čuješ talase...

... i udaranje kamena o kamen, dva kamena u rukama starog čovjeka, dva kamena sa Golog otoka, u rukama koje su prije pola vijeka na tom mjestu pravile stazu od komande do *Žice*.

I ništa od teksta o ljepotama arkadijske Makedonije.

Ništa od oda tikveškom vinu, prespan-skoj ribi i galičkom siru.

&

Sa druge strane papira na stolu je čovjek u kožnom mantilu.

Veličković odbija da potpiše, nije istina što tu piše.

"Potpišite, i dopišite *žalicu se*", kaže isljednik.

Veličković potpisuje. Rešetke. Mrak. Teretni vagon. Miris mora. Zveckanje lanaca. Udarci. Udarci. Udarci. I opet mrak, talasi, cvilež broda...

"Ima li dole nekog ko se žali?"

Veličković šuti.

Kao što je šutio dvaput, jednom pred zastavom sa crvenom petokrakom, drugi put pred zastavom sa zlatnim ljiljanima, oba puta pred papirom koji je potpisao jer je kukavica i pametan. Tako je i pobjegao u književnost: da se barem negdje potpisuje iz uvjerenja a ne iz straha, zbog disanja, ne zbog žvakanja.

Iako se ovdje, u truplu broda *Punat*, teško diše. Nema zraka, i bole uboji.

&

Mogao bi, ništa lakše, izaći iz tog mraka u sunčano prespansko jutro sretan što se ipak nastavlja komunizmom zamrznuti život, ružičast za sposobne. Ali ono što nazire zasljepljenim očima nisu jezera, i brane, i mostovi (socijalizam, poetika cementa!), nego betonski paviljoni s prozorima bez rešetaka, sitnim kao zle oči, u dnu uvale.

Žica, kaže bivši kažnjenik. *Srce Golog otoka*.

Vručina je, ne da se jasno misliti, bilo bi dobro iz leda izvaditi i otvoriti orošenu konzervu piva (*Skopsko* ima mikroklima...).

Bilo bi ugodnije stajati u hladovini ispred fresaka, zar se o tome zaista nema šta pisati? Onoliki sveci, i kraljevi, i junaci, mačevi, koplja i krstovi, anđeli i djevice, kaluđeri i monasi, zar je tišina oko ovog sijedog čovjeka toliko glasnija od njihovog pojanja i molitvi?

&

174 *Punat* pristaje... Veličković izlazi iz potpalublja, žmirka oko sebe, naređuju mu da svuče, sve!, bacaju mu neka vojnička prnja, poderana i smrdljiva, ostaje bos, ne poznaje nikog, ne zna gdje je, ko su ti ljudi koji viču na njega, šta hoće, kuda ga guraju, kome viču "banda", kakav je to špalir...

Zašto tuku? U glavu! I ruke. U leđa, u stomak, u ruke, u noge, u rame, u tjeme, u ruke... Neće ubiti, ne bi ostavili špalir, udarali bi željezom i motkama, naprijed, samo naprijed, ne pitati se, ne misliti, naprijed, ne pasti, jer tuku i kad padneš, mora biti neka greška, neki nesporazum, prestaće, milicioneri neće dozvoliti...

&

Ima pisaca (da li je Veličković jedan od njih?) čiji se talenat ne sapliće o skrupule. Uvlače se u tuđe intime iz kojih kao vampiri sišu priče i njima hrane žedno tržište. Bujaju, kao imela na umirućim stablima, pretvarajući književnost u scenarijsku građu. Klasične tragedije u romantične komedije.

Šta Veličkoviću daje za pravo da umjesto modernih skupih sandala na svojim nogama vidi donove izrezane od gume, krpama i žicom zavezane za stopala?

Odakle mu hrabrost da navlači ušljivo prnje, njemu koji nije ušao u Lesnovski manastir jer mu se gadilo da preko svog čistog šorca navuče tuđe hlače, pa sad, umjesto svetaca na freskama ima samo fotografiju dva magarca na livadi?

Zašto se lijepo i pristojno ne vrati u Makedoniju, u kojoj je bio ono što jeste – turista koji zuji i škljoca svojim "olimpusom", klima i uzdiše i vrti glavom dok se puni utiscima kao medvjed salom?

Zašto se, na opštu radost čitalaca i kritike, ne preobrazi iz Pegaza u magarca?

&

Čovjek ne mora imati duge uši i osmijeh Fernandela da bi njakao o čemu je pametnije šutjeti. Dovoljno je za početak da između *mi* i *ja* izabere *nja*.

Dalje nije teško izboriti se za epitaf:

Rođen kao Veličković, umro kao magarac.

Jer je tvrdoglavo odbijao da živi s ljudima kojima je njegovo prezime bilo dovoljno da razumiju njegove tekstove.

Govorio ili ćutao, unaprijed i zauvijek bio je pročitani i dosadan.

Ko njače, ne plače. Tuku te i vuku, tovari i psuju, ali ti priznaju tvoje *nja*. Slikaju se s tobom, kad su maleni, valjda kao upozorenje šta bude od čovjeka kad ne sluša roditelje i vlast. Puštaju te da na časovima Visokog predstavnika sjediš u magarećoj klupi. Ne moraš obilaziti grobnice, ne jašu te ni Miloš ni Jelačić, ne šišaju te, ne peku s jabukom u ustima...

175

Dopuštaju ti ono što ne dopuštaju ni prijateljima: da im se smiješ u lice...

Ne zamijeraju ti ako umjesto Dušana i Jelene pozdraviš dva magarca na livadi:

- Zdravo, braćo i drugovi magarci! Prenosim vam bratski pozdrav drugova iz Bosne!

Škljoc.

Fotografija s magarcima.

Veličković je ovaj prvi s lijeva.

Škljoc. Škljoc.

&

Škljoc. Škljoc. Škljoc...

Tamo gdje se nekada završavao špalir i počinjala *žica* stoji fotograf, očit profesionalac, s objektivom uperenim na vrh stepenica, gdje jedna djevojka, naslonjena leđima na beton, sa rukama iznad glave, u crnom, čipkanom, prozirnom

rublju, i srebrnim sandalama vezanim do ispod koljena, istura grudi i oblizuje usne, i vitla raspuštenom kovrdžavom kosom.

"Ne porno. Art!" kaže djevojka.

Kolegica, dakle. Umjetnica.

Tu, gdje sada ona glumi, nekad je bilo *kino* na otvorenom.

"Kad se upale zvijezde, počinje kino-predstava", kaže stari kažnjenik.

Veličković sjedi, i gleda, ali umjesto projekcije na betonskom zidu, vidi u dnu zida kolegicu koja čeka da nastavi art.

Nestrpljiva? Ljuta? Nervozna?

Vaške, stjenice, rane, žuljevi, epidemija, ćebad na prozorima spavaona dok iz bolnice odnose desetine umrlih... Ili stotine?

Tu neki sijedi čovjek priča o samoubistvima, o zalijetanju glavom u zid, o zabijanju kašike u vrat i čupanju sopstvenih žila, ali Veličković ga teško prati, jer tamo umjetnici čekaju da nastave sa istoriografskom metafikcijom, sa demistifikacijom svakodnevnog strukturiranja haosa, sa nenostalgijom, sa razbijanjem buržoaske hegemonije i razvoja masovne kulture, sa provokacijom, sa Postmodernom!

On bi radije da gleda, i uživa, nego da sluša, i pamti.

176

&

Nije mu ovo prvi put, i neće još jednom propustiti najvažnije!

Kao u Sarajevu, prije godinu, kada je ostao sjediti u mraku i slušati radio-dramu o majci koja je sina prepoznala po zubima iskopanim iz masovne grobnice, dok su istovremeno u režiji iza njegovih leđa dečki gledali s interneta skinutu *ševe nationale*?

Zašto se toliko dugo ćutalo o ovome mjestu? Strah? Ali čega se mogu bojati ljudi koji su prizivali smrt kao spas? Mora biti nešto strašnije od straha...

Ako nastavi za starcem možda otkrije šta.

Samo Veličkovića trenutno više zanima umjetnost.

Da li je crni veo već pao s grudi?

Da li su bradavice uspravne, podiže li ih jagodicama, ili je već spustila ruke, zavukla prste u gaćice...?

Hoće li ostati na stepenicima? Stojeći? Ili će sjesti?

Beton je grub. Igllice borova su mekše...

&

Šume prije šezdeset godina tu nije bilo.

Veličković stoji na hrpici crne zemlje među bijelim kamenjem, pognut naprijed, tako da svojom sijenkom zaklanja sadnicu bora. Kad počinje da se zanositi, i gubi, smjenjuje ga drugi kažnjenik. Kasnije, opet, Veličković njega.

Život ima smisla. Više nego kad klečiš i čekaš da pred tobom skliznu na tlo nečije hlače, a onda, na komandu, da gurneš nos u prljavu, dlakavu stražnjicu.

Nesreća je imati veliki nos.

Izgleda kao da zabušavaš.

Fuj! Nazad! Nazad!

Tamo gdje je guza obla i miriši, gdje izlazi, kao sunce, iz crne čipke...

I više nije bitno šta je iza nje, Kvarner ili Ohrid...

&

Veličković otkopčava hlače.

Nečiji nos uglavljuje mu se među guzove.

Kasnije, stoji u špaliru i tuče bandu, nogama i šakama, gdje stigne...

Kasnije, traži papir, i dobija komad pocijepane vreće cementa, i zapisuje na njemu ime nekoga, nevinog poput sebe, ko će u paklu zauzeti njegovo mjesto.

Kasnije, čuti.

Zbog stida, ne zbog straha.

177

&

Slobode u umjetnosti ne može biti više nego što je ima u životu.

Veličkovićev bijeg u postmodernu završava se ovdje, gdje strah od stida vraća riječima pronevjerena značenja a pisanju ismijani značaj.

Zastava nove književnosti opet je crvena, ali ne kao krv na sječivu, nego kao obraz pred ogledalom.

I nije dovoljno samo istini i pravdi paliti svijeće na groblju nedostižnih apsoluta.

Čovjek, ako nije pokrio oči ušima, još se uvijek može boriti protiv nepravde i laži.

